

ԼՈՒՌ ՄԻԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Ա.

Ծովակը հանդարտուել էր: Ալիքները իջել էին ու հաւասարուել, թոյլ ու անզօր հետքեր թողնելով փոքրիկ կղզեակի փեշերը քնքշօրէն լիզող ծփանքների մէջ: Իսկ մենաւոր կղզեակը վտանգից խուսափած թռչունի նման հեռւմ էր առ ժամանակ, ոյժերը հաւաքելու, ուշքի գալու համար: Եւ նա իրաւունք ունէր. ամբողջ ժամանակը յուզմունքի մէջ, բնութիւնը կարծես խաղալիք էր դարձրել նրան իւր հզօր ձեռքերի մէջ, մի մանուկ՝ սեղմուած ամուր գրկում, որ մերթ հեծկլտում է, մերթ աղաղակում, մերթ կատաղում ու կապտագոյն սիրուն աչերը պղտորում, փրփուր արցունքով լցնում: Շատ քիչ անգամ էր պատահում, որ նա ժպտար և այդ ժպիտը, որ նրան շատ թանգ էր նստում, գալիս էր նրա դէմքին այն ժամանակ, երբ մենաւոր գոյութիւնը լցում էր ուրիշի ներկայութեամբ, երբ ժպիտներ էր արձակում ու ժպիտներ ստանում և այդ իւր տօնի օրերին—տարուայ մէջ մի քանի հազուադիւտ օրեր:

Վարդավառ շաբաթ օրն էր: Ծովակը մի քանի օր է արդէն նախապատրաստւում է իւր տօնի համար: Կամաց կամաց իջել էին նրա ալիքները և այսօր նա ջինջ հայելու է նմանւում: Իսկ կղզեակը զմայլուած այդ յստակ կապուտակութիւնից, անխռով ընկողմանիւ է լուռ խաղաղութեան մէջ և անդորր իւր հանգիստն է առնում—հազուադիւտ և կարճատե հանգիստներից մէկը... Արդէն բնութիւնը վաղորդեան սրւգով և մշուշով գգուել է նրան թեթեակի, արեգակի ակնախափո ճառագայթները լուսաւորել են նրա փոքրիկ դէմքը և կատակով ծակծկել աչքերը, շրջակայ լեռները իրենց թանձր ստուերներով փոնարհուել, ողջունել ու համբուրել են նրան, բայց այդ չքնաղ մանուկը դեռ չէ կշտացել փայփայանքից: Ահա կսկսուի ջերմեռանդ շնորհաւորողների երկար շարքը, կերևան զարդարուած տղամարդկանց, կանանց և երեխաների ու աղջիկների խմբերը և այն ժամանակ նա հաւաստի կլինի, որ յիշաւի իւր տօնն է, տարուայ այն հազուադիւտ օրե-

րից մէկը, երբ նա աղատուում է միայնութեան և մթմունջների ձեռքից և բաց է անում իւր թրթռուն, գգայուն սիրտը:

Դեռ այդ խմբերի գալստեան համբաւաբեր հրացանի պայթիւնները չեն լսուել հիւրընկալ ասիւրից: Լճակն ու կղզեակը սպասում են և պատրաստուում: Ընկը աւելի է բաց անում իւր սիրտը, շունչը բռնում, որպէս զի հազուագիւտ հիւրերը որքան կարելի է ուրախ դիմաւորեն իրեն, իսկ կղզեակը իւր կանաչագեղ ասիւրն է հանել սակաւաթիւ բնակիչներին: Հինաւուրց վանքերը, թւում է, կանաչների միջից գաղտագողի աւելի են բարձրացնում խաչածէ գլուխները հազուագիւտ եկողներին աւելի լաւ տեսնելու համար, իսկ երկչոտ ու ամաչկոտ միայնակեացները սիրտ անելով թողել են խցերը որպէս զի այս հազուագիւտ օրում կարողանան տեսնել ջրերի այն կողմը ապրողների պատկերները, որոնք, ինչպէս նրանց թւում էր, այլ պատկեր ունին քան իրենք... Եւ յիշաւ տեսնում էին, որ մեծամասնութիւնը նման չէր իրենց. նրանք մի այլ՝ կենդանի կերպով վրդովում էին լուռ վայրերի խաղաղութիւնը, նրանք շարժում են օդը, նրանք կը խլացնեն ալիքները, եթէ սրանք կամենալու լինեն դաւաճանել կղզուն այսօրուայ օրը: Եւ ուրախ էին նրանք, որ գոնէ մէկ-երկու օր մաշիչ լուռութիւնը կը թաքնուի ջրերի տակ և կեանքը իւր քրքիչ-աղմուկով կը թնդացնէ այդ ամայի ասիւրը... Ախ եթէ միշտ այդպէս լինէր... կամ գոնէ երկար տևէր...

Բ.

Կղզեակի սակաւաթիւ բնակիչների մէջ երկու հոգի բացառութիւն էին կազմում այդպիսի օրերում և հետու էին պահում իրենց, չկամենալով ժամանակի սովորական ընթացքի մէջ որևէ կարճատև անօգուտ ընդմիջում անել... Ով գիտէ, այդպիսի ընդմիջումներից ինչեր չեն կարող ծնել: Դրանք աղբար Կարապետը և ծուռ Զոհրաբն էին—երկուսն էլ պատժուած բնութիւնից ով գիտէ ինչ յանցանքի համար, կամ գուցէ հէնց այնպէս, բնութեան մի հանաքով կամ քմահաճոյքով, բնութեան՝ որ այնքան խորհրդաւոր է իւր բազմաթիւ խաղերի մէջ: Մէկը ծուռ էր, միւսը՝ կոյր—ամենակեր կեանքի մի-մի բեկոր: Միւս միայնակեացները նրանցով չէին հետաքրքրւում: Ում ինչ գործն է. աղօթքի, ճաշի և հանգստեան ժամերից դուրս ով գլուխ ունի այդպիսի բաների համար ցաւեցնելու: Մէկը կոյր էր, միւսը՝ ծուռ—այդքանը բաւական էր: Մի բան միայն զարմացնում էր նրանց և հետաքրքրում նրանց միայնակեաց ուղեղները.—ինչձէ էին այդպէս իրար սիրում աղբար Կարապետը և ծուռ Զոհրաբը: Նրբ աղ-

բարը փայտը ձեռին դուրս էր գալիս իւր խցից, նրան հանդիպողը կամացուկ կանգ էր առնում, որովհետեւ գիտէր, որ նա մէկին պիտի փնտռէ: Եւ յիրաւի նա անլոյս աչքերը խաւար կամարներին յառելով կանչում էր.

— Զոհրաբ:

Ձայնը արձագանք էր տալիս դատարկութեան մէջ, եւ նա կարծես բարկացած՝ ձեռնափայտը աջ ու ձախ շարժելով ինչ որ մրմնջալով առաջ էր անցնում: Մարդ կարծում էր, թէ նա գնում է աներկոյթ ոգիների դէմ կռուելու: Իսկ երբ Զոհրաբը այնտեղ էր լինում, ձայն չէր հանում, այլ քիթը կնճռելով և շրթունքները իրար դարկելով գնում էր աղբօր դէմ ու դէմ, բռնում էր նրա չորացած ձեռքը և մեղմութեամբ խօսում.

— Աղբաբ, հիւր:

Ու առանց պատասխան ստանալու գնում էին: Այս խորհրդաւոր հանդիպումները վախեցնում էին միայնակացներից շատերին: Դրանց հրեքն աւելանում էին նաև Զոհրաբի գիշերային պտոյտները: Քանի քանի անգամ նրան տեսել են այս կամ այն խցի լուսանցքի առաջ կանգնած լուռ ու մունջ և երբ ներսը եղողները նկատել են, նա սահել անցել է պատերի տակով որպէս ուրուական: Մի քանիսը նոյն իսկ պատմում էին, թէ նա գիշեր ժամանակ շրջելիս շրջեցնում է նաև աղբար Կարապետին ձեռքից բռնած: Այդ պտոյտներից յետոյ նա բարձրանում էր կղզու վերին մասերը՝ ժայռերը և այնտեղ մնում մինչև կէս-գիշեր: Թէ աղբար Կարապետը և թէ ծուռ Զոհրաբը անօգուտ մարդիկ էին. այդ գիտէր վանահայրը. բայց նրա կարծիքով հէնց այդպիսիներին խնամելու կոչումն ունի վանքը՝ մասամբ իրաւացի կարծիք: Սակայն եթէ նա իմանար, որ այդ կոյր ծերունին իւր դժբախտ կեանքը քաջ տալու հետ միասին և մի կեանք է սնուցանում, ինչ կեանք էլ լինի այդ, թէ ինչպէս ծեր ձեռքերով փայփայում-փաղաքշում էր այդ կեանքը, ուրախ կլինէր, տեսնելով և համոզուելով, որ ամեն կեանք, որքան էլ պակասաւոր լինի նա, կարող է մի գործ անել աշխարհի աճման համար:

Գ.

Դա մի փոքրիկ ծառ էր, որ տնկել էր աղբար Կարապետը կղզու հիւսիսային խճոտ ավիւն, մենաւոր ու լուռ, բնակութիւնից բաւական հեռու: Ծաղկազարդի օրհնուած ուռենիներից էր նա, որ արժանացաւ աղբար Կարապետի փառասանքին և տնկուեց նրա ձեռքերի շնորհիւ այնտեղ, ուր վերջանում էր հարթութիւնը և սկսւում ժայռերի փեշերը: Այդպիսով չորանալուն մատնուող

մի ճիւղ արմատներ ձգեց հողի մէջ. բողբոջները չընկան, այլ աճեցին և դալար տերևներ տուին: Դժուար է նկարագրել կոյր ծերունու երեխայական հրճուանքը այդ փոքրիկ կեանքի աճեցման համար: Այդ մի կտոր հողը այնուհետև նրա համար մի ուխտատեղի դարձաւ: Քանի որ գարնան անձրևներն էին գալիս ու ջրում մատաղ տունկը, կղզում չգիտէին Կարապետի՝ այդ գործի մասին, բայց երբ անձրևներից յետոյ ամառուայ այրող արեգակը իւր ճառագայթները մինչև ուռննու նուազ արմատները հասցրեց, մէկ օր աղբար Կարապետը փոքրիկ ճիւղերը շօշափելիս թառամած գտաւ նրանց. այստեղ նրա արածները չէին կարող թագնուած մնալ:

— Խեղճ որբ, եղաւ նրա միակ խօսքը: Մըմնջալով վեր կացաւ դնաց իւր խուցը և ջրի կուժը առնելով վերադարձաւ, կուժը լցրեց ծովից, և ուռննու շուրջը տնքտնքալով փոքրիկ փոս կազմելով՝ թափեց այնտեղ: Երբ ձեռքով շօշափելով տեսաւ, որ ջուրը իսկոյն ծծուկ է տօթից ճաքճաքուած հողի մէջ, կրկին ջուր բերաւ թափեց և այդ գործողութիւնը այնքան կրկնեց, մինչև որ ջուրը վերջապէս կանգնած մնաց փոսի մէջ:

— Կշտացաւ խեղճը, ասաց նա լիապէս շնչելով, կարծես ինքն էլ նրա նման կշտացած ու հովացած:

Ձոհրաբը տեսել էր այդ բոլորը: Նա կղզու անմատչելի ժայռերը շրջելուց յետոյ վերադառնում էր երբ տեսաւ այդ: Ձայն չհանեց. կամացուկ մօտեցաւ և երբ աղբարը կռացել էր որ մէկ կուժ էլ թափի ծառի տակ, ծուռը յանկարծակի բռնեց նրա բազուկը:

— Տէր Յիսուս Քրիստոս, վեր թռաւ ծերունին, դու չար սատանայից հեռու պահիր... հրաժարիմք ի սատանայէ:

— Ծառ, ծառ, հնչեց Ձոհրաբի խռպոտ ձայնը: Ծառը հանենք, աղբար Կարապետին տեղը դնենք, ծառը տանենք սատանին տանք. հա՛, աղբար, ասաց ու բռնեց ծառի բնից:

— Ձոհրաբ, Ձոհրաբ, Աստուած սիրես մի արա՛ւ: Ձոհրաբ, մեղք է, Աստուծոյ ստեղծածն է, տեսնում ես ինչ սիրունն է:

— Սիրունը դու ես, քեզ այդտեղ տնկենք, մեղքը դու ես, ծառը հանենք սատանին տանք, ասաց ու անորոշաբար խաղացող աչքերը յառեց աղբար Կարապետի անլոյս աչքերին:

— Էլի՞ Ձոհրաբ, մօ ծուռ, Աստուծոց չէ՞ս վախենում, ձեռք քաշիր, թէ չէ հայր սուրբին... կասեմ:

Այստեղ Ձոհրաբը ձեռք քաշեց և մի կողմ անցաւ, նստեց ու անթարթ աչքերով սկսեց դիտել աղբար Կարապետին: Սա դարձեալ կուժը լցրեց ու նորից թափեց կիսով չափ դատարկուած փոսի մէջ: Իսկ Ձոհրաբը երկար դիտելուց յետոյ մի յան-

կարծակի ուստիւնով վեր ցատկեց, կուժը ձերուսու ձեռքից խլեց և մի քանի անգամ վրայ-վրայ ջուր բերեց ու թափեց.

— Լմւ է, աղբար:

— Լաւ է, Ձոհրար:

— Էլի՞ բերեմ:

— Ձէ, բաւական է, ասաց կոյրը շօշափելով և իմանալով որ փոսը լիքն է:

Բայց Ձոհրարը չլսեց. դարձեալ մի քանի անգամ բերաւ, մինչև որը ջուրը փոսից էլ բարձրացաւ և ջուրջը ողողեց, որից պատնէշը փռւլ եկաւ ու միջի ջուրը ցրուեց:

— Դէ բաւական է, ծուռ, ասաց նա բարկացած: Դարձեալ սատանան սիրտդ մտաւ: Աղօթք արեմ, որ դէր սրտիցդ դուրս գայ... Շատ ժամանակ է էլ չես աղօթում: Ձէ՞ քեզ ասել եմ և ասում եմ. «միշտ աղօթի՛ր»:

— Սատանայ, սատանայ, կրկնում էր նա խանգարուած աչքերը գեղնիկ յառելով ու կարծես ինչ որ որոնելով. — Սատանան դո՛ւ ես, աւելացրեց խրոխտաբար և յետ-յետ նայելով սահեց-անցաւ դէպի վանքի կողմերը: Իսկ աղբար Կարապետը յանկարծակիին եկածի նման չգիտէր ինչ ասէր:

— Էլ չանես, Ձոհրար, Աստուած մի արասցէ, կանչեց նրա ետևից:

Դ.

Վարդավառ շաբաթ երեկոն անցել էր: Այն երեկոյեան կղզու մշտական բնակիչները ըստ սովորութեան վաղ քնել էին, իսկ ուխտաւորները երկար երգում էին ու պարում, մինչև որ ծովափի մեղմ ծփանքների տակ նրանց քունն էլ եկաւ և նրանք պառկեցին ու քնեցին աստղազարդ երկնքի տակ առաւօտեան վաղ արթնանալու համար: Լուսաբացին մատաղ մորթողները վեր կացան և արթնացրին մեծին ու փոքրին: Քնելու համար հօ չեն եկել, տանն էլ քնում են, պէտք է մատաղ մորթել, կրակ անել, կերակուր պատրաստել: Եւ բոլորն էլ գործի կպան: Տղամարդիկ դանակներն էին սրում, մինչև որ երեխաները ոչխարները վանքի շուրջը երեք անգամ պտտցնելուց յետոյ բերին, կանայք կրակն էին թէժ անում, հարսները շամփուրներ պատրաստում, որ ջահիլների համար թոք ու ջիգեար, սիրտ ու աղիք խորովեն և առաւօտ-առաւօտ մատաղը «ընդունելի» անել տան: Աւելի հասակաւորները մտածում էին, թէ ինչպէս անեն որ վանահօրը առաջ իրենց հացից կտրել տան:

Ճաշու ժամը վերջացաւ: Վանքի շուրջը թարմ կանաչների

վրայ սեղան բաց արին և ծաղապտիկ նստոտեցին խումբ-խումբ: Դւրաքանչիւր տուն իւր իգիթ տղաներից մէկին ուղարկել էր հայր սուրբի ետեից. այսպիսի տեղերում մեծը պէտք է սեղանի գլուխը լինի, որպէս զի մատաղը «ընդունելի» դարձնէ: Բայց խառն ժամանակ էր, չիմացուեցաւ թէ ինչպէս հայր սուրբին փախցրին տարան, մէկ էլ էն տեսան, որ նա տանուտէրի սեղանին է բազմած: Մէկ հայր սուրբ չկար վանքում միայն. մեծին տանելուց յետոյ հերթը փոքրերին հասաւ. բոլորին էլ քաջ տուին տարան. ամենավերջին տիրացուն անգամ այսօր սովորական մութ ընդհանուր սեղանատունը թողած ուխտաւորի հետ սեղան նստեց:

Այդ բոլորից սակայն բացառութիւն էին կազմել աղբար Կարապետը և ծուռ Զոհրաբը: Առաջինը իւր խցից դուրս չէր ելել այդ օրը ոչ ոքի աչքին չերեւոյւ համար, իւր սովորական այցն էլ կղզու հիւսիսային կողմը իրիկնագէմին պիտի անէր, իսկ երկրորդը ելել էր իւր բարձր դիրքերը և այնտեղից յաղթական կերպով դիտում էր ներքեի իրարանցումն ու աղմուկը, հետևում էր այս կամ այն նաւակի զնացքին և քթի տակ փնթփնթում և կամ քարեր նետում վայր դէպի ջրերի անդունդները:

Ներքևում ամբոխի խուլ ձայները աղմկում էին, կարծես ծոցը էր պատրաստում յուզուելու. բայց նա հանգիստ էր, առանց ալիքների՝ ապակեայ, իսկ կղզին կարմիր դէմքերի և ճակատների մի ծով էր ներկայացնում—տեղացիների համար մի նորերեկոյթ տեսարան: Եւ այս ծովի ալիքները սովորական ալիքների նման չէին. այնտեղ մի անորոշ ուռնոց է՝ անսիրտ ու անհոգի, իսկ այստեղ մարդկանց հոգիներն են խօսում, եռուն կեանքն է ալիքանում և ինչքան լաւ է այդ ալիքը. նա Զոհրաբի համար է, աղբար Կարապետի համար էլ է, բոլորի. համար է, իսկ ծովինը՝ ամալութեան և լուութեան համար, գիշերուայ և ժայռերի համար:

Զոհրաբը հէնց այդ համեմատութիւնն էր անում այդ ժամին: Շատ անգամ է պատահում, որ շատ ծանր խնդիրներ ու հարցեր տեղ են բռնում ծռերի խանգարուած ուղեղներում և կոտորատուած հոգիներում ու զբաղեցնում նրանց: Միթէ նա չէ յիշում. քանի-քանի անգամ նա ականջ է դրել գիշերները քամու և ալիքների խաղին, քանի անգամ ինքն էլ ոռնացել է այդ ալիքների հետ, խօսք խնդրել, բան հարցրել և անպատասխան մնալով կամեցել է գնալ նրանց բերանը մտնել և խօսք դուրս քաշել այնտեղից, այդ անհոգի, անսիրտ արարածներից: Բայց ամեն անգամ կամ «հանգստեան» և կամ «խաղաղական» ժամերի զանգերը յետ են կանգնեցրել նրան:

Այժմ էլ երեւի նոյն խնդիրները որոճալով և կուլ տալ չկա-

ըողանալով յանկարծ վեր կացաւ տեղից, ու գլուխը թափահարելով

—Անսիրտ-անհոգիներ, ասաց ու իջաւ դէպի լճափի փոքրիկ հարթավայրը, ուր կանգնած էր աղբար Կարապետի ուռնին։ Արդէն իրիկնադէմ էր։ Մատաղկերոյթը վերջացել էր և բոլորը զուարճանում էին. ոմանք պար բռնելով սիրուն աղջիկների անուշ լէլէների ուղեկցութեամբ, ոմանք երգելով, ոմանք զօրնելով կղզու զանազան կողմերը շրջելու և ճգնաւորի այրը կամ անապատականների հին գետնափոր խուցերը տեսնելու համար։ Իսկ միայնակեացները կուշտ ուտելուց յետոյ վեր էին կացել և հեռու կանգնելով դիտում էին իրինց համար անսովոր այդ պատկերը։

Մինչ այս մինչ այն ուռնին ջրելու ժամանակը վրայ հասաւ և աղբար Կարապետը կուժն առաւ ու տնքտնքալով ճանապարհ ընկաւ։

—Ո՛ւր, աղբար, էն էլ կուժով, դարձաւ նրան վարդապետներից մէկը՝ գէր ու կուշտ, որ ուրիշ օրեր համարեա հրբէք չէր երևում այդ լուռ վայրերում։

—Դէնն եմ գնում, հայր սուրբ, ասաց նա ձեռքով վանքի հիւսիսային կողմը ցոյց տալով։

—Խէր լինի, աղբար։

—Ոչինչ, շառ չէ, այնտեղ մի շիւղ էի տնկել, գնում եմ ջրելու։

—Վայ հէր օխնած, քո դարդն էլ կտրուել է, վեր ես կացել և կոյր-կոյր գնում ես մի անշունչ առարկայի համար ուժերդ սպառելու։

—Օ՛, մի ասէք, հայր սուրբ, նա անշունչ չէ։ Ես զգում եմ նրա շունչը, նրա հոգին։ Նա փոքր էր և մեծացաւ, նա նիհար էր և գերացաւ. ես զգում եմ, որ օր օրի վրայ հզօրանում է նրա շունչը, ամրանում նրա իրանն ու բազուկները։ Օ՛, մի ասէք։

—Եետոյ, դրանից ի՞նչ օգուտ, աղբար, ասաց վարդապետը սառնօրէն. քո այդ սիրելի ծառը կարճդ է մի թէև ծուռ զաւակի, տղայ լինի նա կամ աղջիկ, փոխարինել, ասաց նա և հառաչեց և նրա ձայնը նուազեց ու աչքերի արտեանունքները հուպ եկան։ Ապա նա նորից բնական հայեացքով աղբար Կարապետի չորացած դէմքին նայեց, կարծես կամենալով գտնել այն գաղտնիքը, որ այդ օր ու արև չտեսնող ծերունուն այսպէս թէ այնպէս բաւականութիւն էր բերում, թունդ տալիս սրտին։

—Ե՛՛, որտեղ ես տնկել, աղբար։

—Ա՛յ, այնտեղ, ուր ժայռերն են սկսւում։

—Եւ այդքան հեռու. խեղճ ողորմելի, գոնէ այս մօտիկ տեղերում տնկէիք, միւս ծառերի մօտ, որպէս զի հեշտ լինէր խնամել նրան: Մենակ ինչի՞ նման կլինի նա: Նա երկար չի կարող ապրել այդ քար ու խճերի մէջ:

—Ես դիտմամբ եմ նրան լուռ միայնութեան մէջ դրել, հարող է պատահել, որ մի մոլորուած հոգի զնաց այն ամայի փերը և չարը աշխատէ կորստեան մութները նրան լուռ միայնութեան մէջ. իմ ծառը, որ միայնութեան մէջ կենդանի շունչ է, կկանչէ նրան իւր հովանու տակ, կփսփսայ նրա ականջին, կեանքի տեսիլը կտայ նրան և նա կփախչէ այդ վայրերից:

—Բայց քեզ համար ինչ, քեզ, խեղճ ողորմելի:

—Ինձ համար... ոչինչ: Ես միշտ գոհ եմ, ասաց և ճանապարհ ընկաւ:

Ձոհրաբը բարձրից իջնելիս տեսել էր նրան և քայլերը ուղղել դէպի ուռնին: Աղբարը մօտեցաւ ծառին, ծնողի հոգածութեամբ բռնեց նրա բունը ու նստեց: Մի փոքր յետոյ նա շուրջը շօշափեց, ականջ դրեց, արդեօք ոչ ոք չկայ. ու սկսեց աւելորդ քարերը շոկել ու դուրս թափել: Ձոհրաբն ըստ սովորութեան ձայն չէր հանում: Նա նստել էր, բայց հակառակ սովորութեան աղբար Կարապետին չէր նայում, և երբ աղբարը կանչեց, «Ձոհրաբ, այստեղ եմ», նա չպատասխանեց, գուցէ և չլսեց:

Փոքր ինչ հեռու ոչ այնքան երիտասարդ այր ու կին կանգնած բռնել էին իրար ձեռքերից և դիտում էին ծովի հարթ մակերևոյթը, որի հայելու վրայ մայր մտնող արեգակը կարծես ոսկի ու արծին էր թափում ու խառնում: Աւելի հեռուում ծովը նիրհում էր լեռների գրկում և նրա այդ նիրհը խաղաղ էր ու անդորր որպէս կուսի նինջը: Միայնակ զոյգի սրտերն էլ այդպէս անդորր էին. թւում էր փոքր ինչ յետոյ հմարեն նրանք և կմիանան ծովի հսկայ նիրհի հետ, բայց որտեղից որտեղ մի չարածի ձուկ ջրից վեր բարձրացաւ ու նորից խորասուզուեց, նրան հետևեց երկրորդը և մի ականթարթում ջրի նիրհը խանգարուեց, ջրերը օղակներ կազմեցին, մէկը միւսից կամենալով առաջանալ և արթնացնել ջրերի հանդարտ մասերը. բայց անկարող լինելով մարում էին և կորչում անսահման զանգուածի մէջ: Տղամարդը աւելի մօտեցաւ կնոջը, իսկ կինը խոր նայելով նրա բերբերի մէջ, բաց թողեց ձեռքը և կամացուկ յետ-յետ քաշուեց:

—Ա՛, ինչ է որ, մէկը ծուռ է բան չի հասկանալ, իսկ միւսը՝ կոյր է, որ ոչինչ չի տեսնում:

—Վանքի մարդիկ են, խեղճ են, ինչո՞ւ ես այդպէս ասում եմ: Ասաց և կարծես մարդուն սիրաշահելու համար կռացաւ, խոտե-

բի միջից մի շատ սիրուն ծաղիկ կտրեց ու մատուցեց նրան: Ամուսինը ժպտաց լուռ վայելքի մէջ. այդ ժպիտը անսահման շնորհակալութիւն էր արտայայտում, իսկ կինը Հափաղանց ուրախ էր, որ կարողացաւ սիրաշահել ամուսնուն:

Միւրոյ այդ տեսարանը իւր նուրբ ու հանդարտ խաղերով չէր կարող Հաղդել Զոհրաբի վրայ: Տարիների երկար շարքը մեծանակ անցկացրած նրա հոգին, որ շատ անգամ էր շարժուել ու նստել, այժմ ուժգին թնդաց, ծխեց ու մխաց: Մի բոպէ նրա հիւանդ միտքը դիտակցեց իւր ոչնչութիւնը, ինչ ունի այս ամայի վայրում, մի բերեց այստեղ, արդեօք երկար պիտի մնայ: Այս բոլորի մէջ մի գորաւոր կէտ կարծես պոկեց Զոհրաբի սրտից անապատային կեանքի միապաղաղ լուսթիւնն ու անպտուղ միայնութիւնը և մի լուսաւոր կանթեղ վառեց նրա սրտի աւերակներին վրայ: Ու նա ինքն էլ չիմացաւ թէ ինչպէս երեսն ի վայր ընկաւ գետնին ու սկսեց հեկեկալ երեխայի պէս: Ձայնը հետզհետէ լսելի եղաւ և առաջին անգամ վանք մտնելուց յետոյ երկու խոշոր արցունքի կաթիլներ գլորուեցան և բաց արին նրա ամբարացած, անզգայ այտերը:

Աղբար Կարապետի ականջները շատ սուր էին: Նա իսկոյն լսեց հեկեկանքի ձայնը:

— Զոհրաբ, կանչեց նա զարմացած:

Պատասխան չկար:

— Ով ես, մարդ: Աստուծոյ լոյսի մէջ, այս չքնաղ վայրերում ինչո՞ւ մեղք ես գործում: Ես պէտք է լամ, որովհետեւ աշխարհը ինձ համար չէ: Եւ ես լուռ եմ: Ո՞վ ես, ասա:

Պատասխան չկար:

— Մի ծածկուիր, ես կափոփեմ քեզ: Ով էլ լինես, ինձնից դժբաղդ չես լինիլ: Օ՜, եթէ մի թեթեւ լոյսի շառաւիղ այս խաւար աչքերիս մէջ շողար և ես կարողանայի գէթ այս լուռ ու համր դաւակիր հասակը տեսնել...

— Խեղճ մարդիկ, արձագանք տուին ամուսինները ձեռքերը ծնկներին զարկելով... Դնանք գնանք: Ու գնացին:

Կոյրը շարունակում էր ձեռքով ծառի բունը, ճիւղերը, ջրի փոսը անտղել, իսկ Զոհրաբը դիտում էր նրա իւրաքանչիւր շարժումները, դէմքի իւրաքանչիւր խաղը, խաւար աչքերի թարթումները:

— Դձու, մտածում էր նա աչքերը պլշած, որ աշխարհ ու լոյս չես տեսնում, օր ու արեւ չգիտես, բայց դարձեալ մի բան ունիս, որ ոյժ է տալիս մարմնիդ և եռանդ՝ սրտիդ, ես խեղճս, որ ամեն ինչ տեսնում եմ և ոչինչ չեմ ստանում, ինչ անեմ:

Թափառեմ ժայռերի ձերպերով, քարափների ձայրերով, ստուերս ետևիցս քաշ տամ, պատկերս ջրերի մէջ տեսնեմ և զգումնք զգամ կեանքից, գոյութիւնից ու նողկամ։ Եւ ինչմէ ես և ոչ դու։

Այստեղ դարձեալ մթնեց նրա խանգարուած բանականութիւնը. նա մեր կացաւ, չորս կողմից քարեր հաւաքեց ու ետանդը սպառելու համար մէկիկ-մէկիկ ծովը նետեց շտապ-շտապ։ Նա քէն ունէր այդ ծովի դէմ, նա էր պարփակել իրեն այդ մի բուն հողի վրայ, նա էր բաժանում իրեն աշխարհից, կտրում կեանքից։

—Ո՛ւհ, դաւաճանն, ասաց նա ձեռքերը բռնեցնէր շինելով և ատամները սեղմած, չորս կողմը սպառնալով։

—Զոհրաբ, Զոհրաբ, դարձեալ չարը բուն դրեց քո մէջ։ Ես վախենում եմ, որ մի փորձանք չգայ արար-աշխարհի գլխին։ Տէր Աստուած, Դու փրկիր, Դու խնայիր, ասաց նա ձեռքերը տարածելով ու հայեացքը երկինք ուղղելով, ապա խոր աչքերին հուպ տուեց, կարծես կամենալով այդ չորացած աղբիւրից արցունք հոսեցնել աշխարհի անսասանութեան համար։

Զոհրաբը յանկարծակի կանգ առաւ, երկար ժամանակ լռեց և աչքերը ջրերի վրայից ցամաքի միւս ափը դարձնելով ասաց կտրուկ կերպով.

—Ես գնում եմ, Կարապետ աղբար, էլ չեմ կարող մնալ։

—Ո՛ւր, Զոհրաբ։

—Սարերը, այն այն կողմը, ասաց ձեռքով ցամաքը ցոյց տալով։

—Ո՛վ ասաց գնա, Զոհրաբ, հայր սուրբը խօ չի ասել, չէ։

—Ոչ, ես եմ գնում։ Հոգիս է ուղղում։

—Հոգիդ չէ ուղղում, Զոհրաբ, սատանան է ուղղում, սատանան, այդ չարը, խարդախը, որ Աստուծոյ որդիներին ուղիղ ճանապարհից հանում և ծուռն է ցոյց տալիս։ Ի՞նչ կայ այն քանդուղ ու աշխարհում, հը։ Տէր, Դու փրկիր։

—Աստուած, այո, աղբար, Աստուած։ Աստուած էն մարդկանց, էն աղջիկներին ասում է ծովի այն կողմը ապրեցէք, իսկ Զոհրաբին, Կարապետին՝ թէ ծովի մէջ։

—Էլի վարդավառը եկաւ ու դու ծռացար։ Աշխարհային վայելքը... Զոհրաբ... հրաժարիմք ի սատանայէ։ Աղօթք արա, Զոհրաբ, աղօթք արա և այս անգամ ձաղկիր էլ քեզ, թէ չէ կորած ես, հոգիդ սատանայի քաժին կը դառնայ։

Զոհրաբի դէմքը մռայլուեց։ Նա աչքերը դետին խոնարհեց և երկար ժամանակ մտածում էր։ Որտեղից որտեղ նա յիշեց այն օրը, երբ առաջին անգամ ոտք դրեց այս Կղզու վրայ։ Որքան

մուծն էր այդ յիշողութիւնը և հեռաւոր, ցրուած: Այդ մշուշից սթափեցրեց նրան երեկոյեան ժամի գանգը: Ձոհրաբը գլուխը կախեց ու շտապեց վանքի կողմերը: Աղբար Կարապետն էլ ինչ որ մրմնջալով հետեւում էր նրան:

Ե.

Վայելքի և ուրախութեան ժամերը շուտ են անցնում: Օրը մթնել էր և կիւրակին անդարձ անցել: Ուխտաւորները կամաց կամաց թողնում էին կղզին նաւերից շարունակ յետ-յետ նայելով, խաչակնքելով, աղօթելով, որ յաջորդ տարին էլ արժանանան սուրբ վայրերը տեսնելու կամ աւելի ճիշտ՝ նոյն զուարճութիւնները անելու: Կղզին տերեւաթափ անտառի էր նմանում: Աշնան նման մի բան՝ աւելի ևս խորհրդաւոր, քշեց տարաւ մի քանի ըոպէի ընթացքում մատաղ տերեւները... Եւ կղզու մշտական բնակիչները յանկարծակի վրայ հասած այդ աղէտից յետոյ վաղ քաշուեցին իրենց խցերը: Իսկ կղզեակի բնութիւնը, մենակ մնացած, բարկութիւնից սկսել էր շարժուել, թափ տալ իւր թևերը այդքան բազմութեան յանկարծակի անյայտանալուց յետոյ լուռ ու անտարբեր մնացած ջրերի մէջ: Լճի հայելանման մակերևոյթը այլայլուեց, պղտորուեց մի ըոպէում: Հեռուից սպիտակին էին տալիս փրփուր կոհակները, որոնք սրտմտած վազում էին դէպի կղզու ժայռոտ ափերը նրանից վրէժ լուծելու: Կէս ժամից յետոյ այդ թեթև յուզմունքը փոթորկի փոխուեցաւ: Հեռուից երևում էին դարձող նաւակները, որոնք ուխտաւորներին ափ հանելուց յետոյ ճանապարհին խաղալիք էին դարձել հուժկու ավիզներին: Սրանց զօրեղ հարուածների ձայները մինչև վանքի խոր խցերն էին հասնում ու խռովում նրանց բնակիչների աղօթքը, հանգիստն ու քունը: Սոսկալի է լինում ջրերի ժխորը միայնութեան մէջ:

Այդ բոլորի վրայ կարծես իբրև հսկող շրջում էր ծուռ Ձոհրաբը: Ըստ երևոյթին նա յոգնած էր ու յուզուած: Նա գնում էր ափերն ի վեր ավիզների հետ խօսելով և ղեկավարելով խռովայոյզ աղմուկը:

— Դէ, մոռնիր այսուհետև, գնացին նրանք, ես ու դու մնացինք: Չպէտք է լսել, մոռնիր մոռնանք: Չէ, դու մոռնիր, իսկ ես ձաղկեմ, աղբաբը այդպէս հրամայեց:

Ու սկսեց քայլերը առաջ շարժել և ջուխտ ձեռքերով ծեծել իւր կուրծքն ու ծնկները, կողքերն ու ուսերը: Յանկարծ գիւտ արածի նման կանգ առաւ նա, երբ աչքն ընկաւ ափին ձգած կտորած նաւակին: Նա ինչպէս կուզէր մեն-մենակ մտնել այդ

Նաւակը և ջրերի երեսն ընկնել. գուցէ այժմ նրանք կը խօսեն իւր հետ: Մի կղզի է, մի աղբար կարապետ. կղզին լուռ է, աղբարն էլ հրամայում է ձաղկել և միայն ձաղկել. գուցէ ջրերը այլ բան կասեն եթէ մօտ գնաս: Եւ ալիքնիրը խուլ մռնչում էին, ափերին զարկելով փշրւում, իսկ նաւակը տարիներ ի համբաւում մէջ գետնին պատուաստուած լուռ էր ու անշարժ և Զոհրաբը դուր էր աշխատում նրան մազաչափ անգամ տեղահան անել: Եւ անօգուտ աշխատանքից յետոյ շարունակեց նա ճանապարհը, ինքն էլ չիմանալով ուր և ինչու, միայն գնում էր, հեռանում բնակարաններից, վանքից. գնում էր ու ձաղկում մարմինը: — Զրբը ոչինչ չէն ասում, նաւակը յաւիտենական պապանձման մէջ է, մնում է կրկին և կրկին ձաղկել... (Ձեռքով ճակատը շփելով) բայց ես դարձեալ ուզում եմ գնալ, խօսել, ժպտալ, ծիծաղեցնել, հոգիս միացնել աշխարհի մեծ հոգու հետ: Ձաղկելն էլ չի օգնում: Բայց գուցէ աւելի ամուր պէտք է ձաղկել... Պարագանով: Բայց հիւր է խարազան...

Յանկարծակի նա կանգ առաւ աչքերը խաւարի անորոշութիւնից գետնին ձգելով.

— Հա, գտայ: Գտայ, նա հէնց ինձ համար է փայփայուել, փաղաքշանք ու խնամք վայելել այսքան տարիներ... Հա, հա, հա...

Նրա առաջ կանգնած էր կարապետ աղբոր փոքրիկ ուռնին, որ հուժկու քամուց թէ այդ դիւանման, մազերը զգգողւած արարածի ներկայութիւնից դողում էր: Զոհրաբը իւր ծխող աչքերը երկար յառել էր նրան.

— Հը, աղբար կարապետ, ասաց կակուղ եղանակով, հիմա ի՞նչ անեմ: Ասացիր ձաղկիր, ձաղկեցի, բայց օգուտ չեղաւ: Ի՞նչ անեմ, ասաց երկրորդ անգամ ձայնը բարձրացնելով, — Ի՞նչ անեմ վերջապէս, դուրս թռաւ նրա բերանից որոտի նման — քեզնով պիտի ձաղկեմ ինձ, քեզնով, ասաց, փրփրաց և յարձակուեցաւ կատաղբար մատաղ ծառի վրայ: Նախ կռացաւ, բունը ամուր բռնեց, մի քանի անգամ խրխուաց, տնքտնքաց և ահագին թափով դուրս կորզեց ահագին արմատները արիւն-քրտնքի մէջ կորած: Տևող համբերութեան և եփող բռնկման պայքարն էր դա, որ վերջացաւ առաջնի անկմամբ: Այդ բոլորից փոթորիկը աւելի սաստկացաւ, երկինքը գալարուեց ու որոտաց երկունքով բռնուածի նման, փոքր ինչ յետոյ կայծակը երկար կտրատուած շերտով լուսաւորեց երկինքը երկունքը աւելի յայտնի կացուցանելու համար և Զոհրաբը տեսաւ այդ երկունքի պտուղը — իւր առաջը ընկած մի վիրաւոր ծառ՝ փետրաթափ թռչունի նման, որ կոյր մարդու ծեր ձեռքերից էր կեանք ստացել տարիներ շարունակ: Նա ան-

գիտակցաբար վեր բարձրացրեց ծառը, կոտրեց միջից ու ճիւղերի կողմով ձաղկում էր թիկունքն ի վեր, մինչև որ ջարդուած ու յոգնած վայր ձգեց և հե ի հե փախաւ վանքի կողմերը...

Ինչից էր փախչում նա և ուր...

Այդ օրից նրա հիւանդ ուղեղը աւելի և աւելի խանգարուեց: Երեկոնները սովորականից դուրս չարութիւններ էր անում, իսկ գիշերները այլ ևս դուրս չէր գալիս, մանաւանդ որոտալից ու կայծակնահար գիշերները:

Միւս օրը, երբ աղբար Կարապետը ջրելիս ձեռքը տարաւ որ բռնէ ծառի բունը, ոչինչ ձեռքը չընկաւ: Երկար ման գալուց յետոյ նրա ոտքը մի բանի դէմ եղաւ: Ուռնին էր... Նա երկար ժամանակ մըմնջում էր ու մղկտում: Իսկ երբ պատմեցին Ջոհրաբի դրութեան մասին, նա աւելի յուզուեց իւր երկու բարեկամների անկումը տեսնելով, սգաց, սգաց ու ոյժ չունենալով երկար դիմանալու, ընկաւ ու մեռաւ:

Մի քանի օրից յետոյ մեռաւ և Ջոհրաբը:

Ա. ԳԵԱՆՏԵՑԵԱՆ

